

А. І. Карпук,

д. е. н., доцент, директор, відокремлений підрозділ НУБіП України "Боярська лісова дослідна станція", м. Київ

Ю. Ю. Нестор'як,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокоористування України, м. Київ

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПРІОРИТЕТИ

A. Karpuk,

Doctor of Economics, senior lecturer, principal, separate division of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Boyarka forest research station", Kyiv

Iu. Nestoriak,

postgraduate student, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

FINANCIAL AND INVESTMENT SUPPORT FOR BIODIVERSITY REPRODUCTION: MAIN TRENDS, ISSUES AND PRIORITIES

У статті обґрунтовано необхідність формування сучасного інструментарію фінансово-інвестиційного забезпечення збереження та відтворення біорізноманіття як необхідної передумови нарощення асиміляційного потенціалу територій та збільшення обсягів генерування природними комплексами екосистемних послуг. Виявлено основні тенденції фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища за рахунок видатків Зведеного бюджету України та місцевих бюджетів, а також визначено питому вагу видатків на збереження біорізноманіття в загальному обсязі природоохоронних видатків. Виявлено зрушення у структурі капітальних інвестицій та поточних витрат на збереження біорізноманіття та середовища існування. Доведено, що нарощення масштабів відтворення біорізноманіття стане можливим за умови диверсифікації джерел фінансово-інвестиційного забезпечення.

The article substantiates the necessity to form modern tools of financial and investment support for preservation and reproduction of biodiversity as a necessary prerequisite for increasing the assimilation potential of territories and increasing the amounts of ecosystem services generation by natural complexes. The main trends of financing environmental protection measures using the funds of the Consolidated Budget of Ukraine and local budgets have been revealed. The share of expenditures on biodiversity conservation in the total amount of environmental expenditures has been determined. The changes in the structure of capital investments and current expenditures on biodiversity conservation and environment have been revealed. It is proven that increasing the scale of reproduction of biodiversity will become possible provided that sources of financial and investment support have been diversified.

Ключові слова: біорізноманіття, фінансово-інвестиційне забезпечення, природно-заповідний фонд, капітальні інвестиції, поточні витрати, місцеві бюджети.

Key words: biodiversity, financial and investment support, natural reserve fund, capital investments, current expenditures, local budgets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Загострення комплексу екологічних проблем розвитку людства і збільшення кількості населення плане-

ти вимагають пошуку нових резервів нарощення природно-ресурсного та асиміляційного потенціалу для створення сприятливих умов життєдіяльності та формування ресурсної бази поступального розвитку світової економіки. Вичерпність та невідтворюваність окремих природних ресурсів актуалізували проблему підвищення

ефективності надання природними комплексами екосистемних послуг, які, з однієї сторони, допомагатимуть долати екологічні негаразди, а з іншої — забезпечуватимуть необхідний рівень капіталізації господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу в цілому. Між масштабами генерації екосистемних послуг та темпами відтворення біорізноманіття має місце пряма залежність.

Тому й не дивно, що збереження, відтворення та використання біорізноманіття є однією з найважливіших глобальних проблем, які постали перед людством. Більше того, саме біорізноманіття є головним середовищем утворюючим ресурсом планети, який формує природні екосистеми, створює передумови для нарощення асиміляційного потенціалу територій, збереження середовища існування для людини і біологічних ресурсів загалом [2]. Велика кількість техногенних та антропогенних впливів на біорізноманіття вимагає значних фінансових асигнувань для упередження деструктивного та природоруйнівного впливу. Тому в останній час як на рівні держави, так і на рівні регіонів і громад визріла необхідність розробки сучасного інструментарію фінансово-інвестиційного забезпечення збереження та відтворення біорізноманіття.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У зв'язку із домінуванням залишкового принципу у фінансуванні заходів стосовно охорони навколишнього природного середовища в останні роки актуалізувалися дослідження відносно диверсифікації джерел, методів та способів фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронних заходів.

Значною актуальністю відзначаються підходи фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат у збереження, відтворення і відновлення біорізноманіття та середовища існування, оскільки тут існують значні обмеження як в частині капіталізації природних активів, так і в частині отримання швидкого прибутку з огляду на значні часові горизонти у відтворенні природно-ресурсних благ. У працях Н.Зіновчук, О.Сакаль, А.Сохнича, М.Харачко, М.Хвесика, А.Якимчук та інших виокремлюються найбільш важливі аспекти фінансування проєктів, пов'язаних із відтворенням біорізноманіття [1; 3—6].

Основними завданнями фінансування збереження біорізноманіття, на переконання А.Якимчук, є: сприяння капіталовкладенням у вивчення і збереження біологічних видів для отримання екологічних, економічних і соціальних ефектів, підготовки кадрів в цій області; виділення коштів для заходів формування у населення екологічної культури і бережливого ставлення до біологічних видів, тобто системи уявлень про цінності кожного рідкісного виду, його біологічні і екологічні особливості [5].

Особлива увага приділяється інвестиційному забезпеченню збереження та відтворення біорізноманіття на природно-заповідних територіях, необхідності імплементації позитивного іноземного досвіду фінансування проєктів нарощення потенціалу екосистемних послуг, які генеруються потенціалом біорізноманіття, залученню до реалізації проєктів екологічного ре інжинірингу

природоохоронних територій суб'єктів приватного бізнесу.

Але недостатньою мірою є висвітленими реальні зрушення в динаміці фінансування капітальних інвестицій у збереження та відтворення біорізноманіття та середовища існування в розрізі основних джерел фінансового забезпечення, а також обґрунтованими конкретні форми інвестування проєктів нарощення потенціалу біорізноманіття, в тому числі і на природоохоронних територіях.

ЦІЛІ СТАТТІ

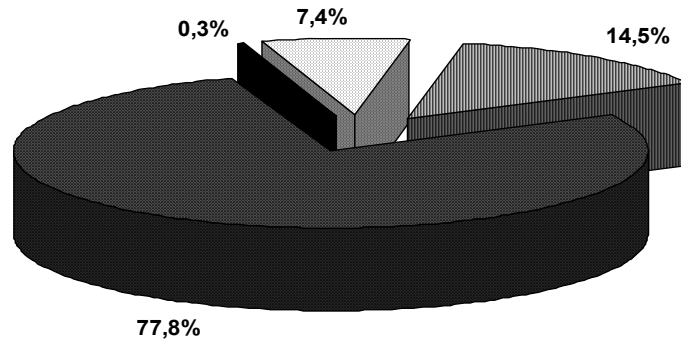
Цілями статті є аналіз основних тенденцій фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення біорізноманіття та середовища існування, зокрема збереження природно-заповідного фонду в розрізі бюджетів різного таксономічного рівня, виявлення зрушень у структурі витратків Зведеного та місцевих бюджетів, а також обґрунтування сучасних форм та методів активізації інвестиційної діяльності у природоохоронній діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Утримання об'єктів природоохоронної інфраструктури та раціоналізація використання природних ресурсів потребують значних обсягів як капітальних інвестицій, так і поточних витрат на обслуговування основного капіталу природоохоронної діяльності та упорядкування території концентрації природних благ. Це напряму стосується і витрат на відтворення, збереження біорізноманіття і середовища існування. Тому при виборі пріоритетів залучення фінансових ресурсів у відтворення та збереження біорізноманіття мова має йти про формування сучасного інструментарію фінансово-інвестиційного забезпечення, який охоплюватиме інструменти фінансування як капітальних, так і поточних витрат, спрямованих на примноження флори і фауни, а також збереження середовища існування.

У цілому структура капітальних інвестицій на збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 р. виглядала так: на захист і відновлення чисельності видів тваринного, рослинного світу та збереження середовища її існування було витрачено 14,5% загального обсягу капітальних інвестицій; на збереження природних і ландшафтних об'єктів, створення, оголошення та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду витрачено 77,8% всієї сукупності капітальних асигнувань; частка капітальних інвестицій на аналітичні виміри, контроль та лабораторні дослідження становила 0,3%; інші витрати, пов'язані із збереженням біорізноманіття і середовища існування склали 7,4% (рис. 1).

Деякою мірою відрізняється від структури капітальних інвестицій структура поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 р. Так, на захист і відновлення чисельності видів тваринного, рослинного світу та збереження середовища їх існування спрямовувалось 35,6% сукупних поточних витрат, які виділялися на збереження біорізноманіття і середовища існування. Частка на збереження природних і ландшафтних об'єктів, створення, оголошення та збережен-

- захист і відновлення чисельності видів тваринного, рослинного світу та збереження середовища їх існування
- збереження природних і ландшафтних об'єктів, створення, оголошення та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду
- аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.
- інші витрати, пов'язані із збереженням біорізноманіття і середовища існування

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій у збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 році

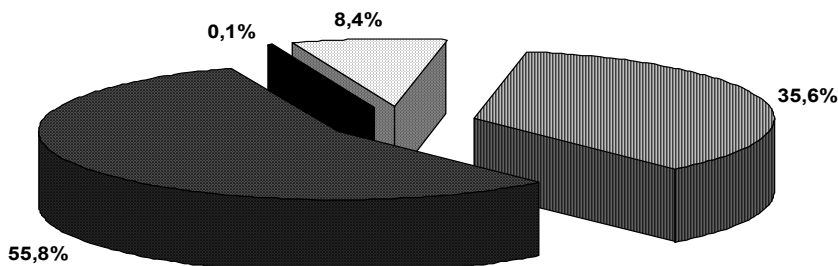
Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

ня територій і об'єктів природно-заповідного фонду становила 55,8%; на аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження витрачалося 0,1% витрат, призначених на збереження біорізноманіття і середовища існування; інші витрати, пов'язані із збереженням біорізноманіття і середовища існування склали 8,4% (рис. 2).

У регіональному розрізі сума поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування значно різниться за величиною, виходячи із площі природно-заповідних територій та різного роду територіальних особливостей, пов'язаних із необхідністю реалізації заходів по відновленню втрачених окремих видів флори та фауни. У 2015 р. найбільші обсяги поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування було профінансовано у Волинській (20,3 млн грн), Закарпатській (16,2 млн грн), Київській (45,9 млн грн), Луганській (26,1 млн грн), Миколаївській (20,9 млн грн), Полтавській (19,9 млн грн), Харківській (55,3 млн грн), Херсонській (25,5 млн грн) та Чернігівській (30,8 млн грн) областях (табл. 1).

Найвищий приріст фінансування поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 р. порівняно з 2007 р. спостерігався у Волинській (13,3 млн грн), Житомирській (12,1 млн грн), Київській (45,6 млн грн), Миколаївській (13,7 млн грн), Полтавській (14,4 млн грн), Харківській (43,6 млн грн), Херсонській (16,4 млн грн), Чернігівській (19 млн грн) областях та м. Києві (16,4 млн грн). У 2013 р. порівняно з 2007 р. на 5,5 млн грн зменшилися обсяги фінансування поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування у Івано-Франківській області.

Прикметною рисою співвідношення капітальних інвестицій та поточних витрат у загальній величині витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування є те, що питома вага поточних витрат у розрізі регіонів коливалася в діапазоні 70—100% від загальної величини витрат за названою статтею сукупних витрат на охорону навколишнього природного середовища (рис. 3). Так майже 100% загальної величини витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування

- захист і відновлення чисельності видів тваринного, рослинного світу та збереження середовища їх існування
- збереження природних і ландшафтних об'єктів, створення, оголошення та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду
- аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.
- інші витрати, пов'язані із збереженням біорізноманіття і середовища існування

Рис. 2. Структура поточних витрат у збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 році

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 1. Фінансування поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування за регіонами у 2007–2015 роках, тис. грн

	2007	2009	2010	2011	2014	2015	Відхилення 2015/2007	
							Абс.	Відн.,%
АР Крим	3200,5	5059	24298,1	30906,3	-	-	-	-
Вінницька	1530,1	3323,3	1531,4	1280,9	2095,6	2388,4	858,3	56,1
Волинська	6965,4	7332,2	9016,7	11694,5	12342,6	20266,2	13300,8	191,0
Дніпропетровська	6054,6	6914,3	8521,8	21749,6	42104	12695,2	6640,6	109,7
Донецька	2202,9	21088,1	17539,4	20097,3	8405,3	5555	3352,1	152,2
Житомирська	684,5	1229,8	1487,1	1695,1	2509,7	12812,9	12128,4	1771,9
Закарпатська	7189,1	9858,7	5225,4	1315,4	14624,1	16211,1	9022	125,5
Запорізька	1273,4	2797,8	3635,1	5300,5	5688,3	6276,9	5003,5	392,9
Івано-Франківська	8804,1	1012,2	2288,1	2418,8	6939,9	3253,4	-5550,7	-63,0
Київська	202	73,8	11014	5447	19626,3	45866,2	45664,2	22606,0
Кіровоградська	819,3	1002,9	1346,5	1853,3	2027,9	2320,2	1500,9	183,2
Луганська	24646,5	43043,4	54143,5	56694,7	23207,1	26139,6	1493,1	6,1
Львівська	116,6	227,2	96,8	147,9	5834,2	7395,1	7278,5	6242,3
Миколаївська	7188,6	10641,4	14125,3	16291,1	13641,3	20940,5	13751,9	191,3
Одеська	-	439,4	2,9	1231,5	15161	16083,3	-	-
Полтавська	5445,7	10113,4	9802,5	13219,2	15978	19881,5	14435,8	265,1
Рівненська	4529,8	4753,1	5982,9	6480,1	9217,8	11013,2	6483,4	143,1
Сумська	3670,6	4573,6	6817,4	9069,4	11204,5	8949,2	5278,6	143,8
Тернопільська	654,7	1026,5	1212,2	1244	1524,9	714,9	60,2	9,2
Харківська	11701,5	21763,9	21387,2	36557,1	49686,1	55348,7	43647,2	373,0
Херсонська	9079,1	15458,4	14911,5	17442,2	20862,9	25526,8	16447,7	181,2
Хмельницька	1213,9	2001,6	2193	2964	3179,1	3728,2	2514,3	207,1
Черкаська	90,5	162,2	255,1	130	312,8	556,9	466,4	515,4
Чернівецька	2359,7	3949	4514,9	5857,5	6191,9	7182,3	4822,6	204,4
Чернігівська	11732,2	15531,5	14910,6	16398,2	22310,6	30794,7	19062,5	162,5
м. Київ	16,9	694	141,5	41439,6	43767,8	16500,7	16483,8	97537,3
м. Севастополь	13,2	28,4	0,2	2,9	-	-	-	-
Всього	121385,4	194099,1	236401,1	328928,1	11490,9	378401,1	257015,7	211,7

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

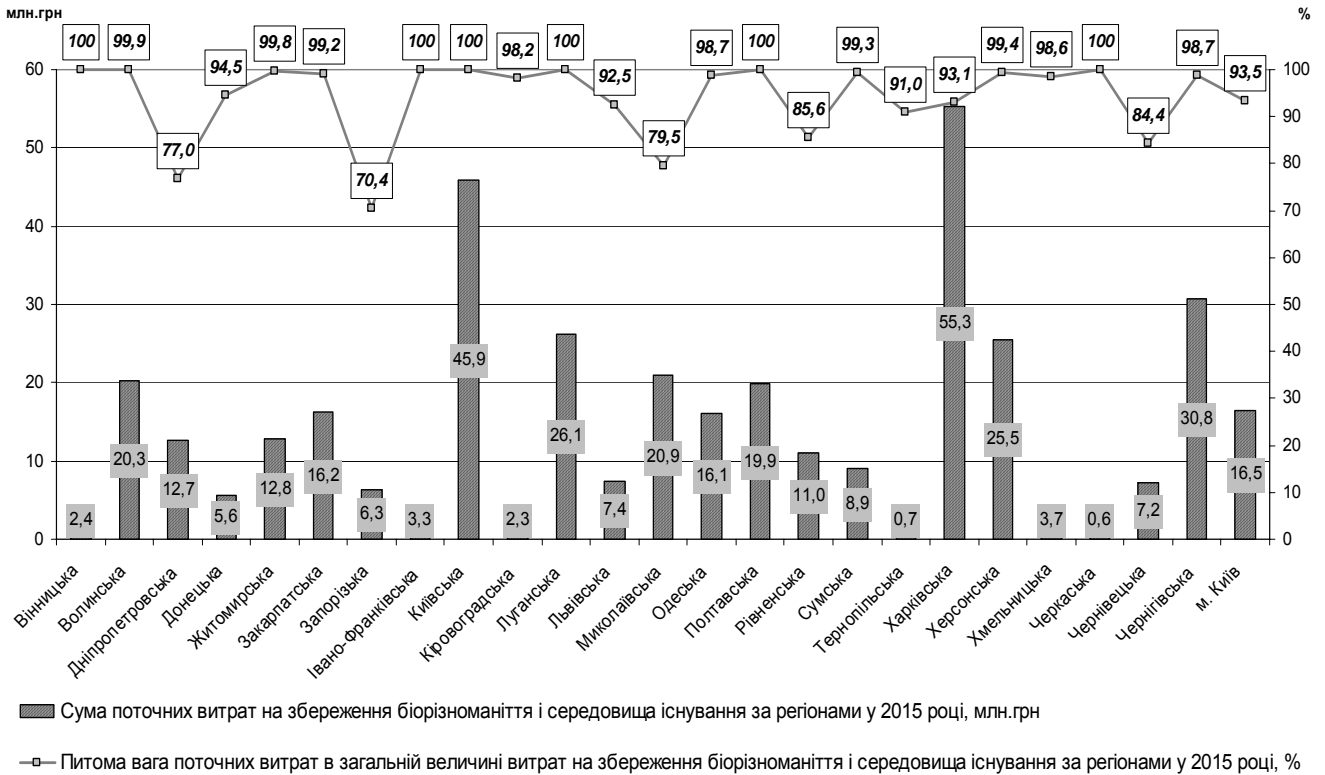
спрямовувалося на фінансування поточних витрат у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Полтавській, Херсонській та Черкаській областях. Це свідчить про те, що у більшості регіонів витрати на збереження біорізноманіття і середовища існування мають поточну, а не капітальну спрямованість, що у середньостроковій та довгостроковій перспективі призведе до значного підвищення рівня фізичного спрацювання об'єктів природоохоронної інфраструктури, які відіграють вагомий роль у розширеному відтворенні і збереженні біорізноманіття, в першу чергу на природно-заповідних територіях.

Негативним моментом державної політики фінансування збереження біорізноманіття і середовища існування є те, що на фінансування капітальних інвестицій спрямовується незначний відсоток всієї сукупності витрат. Більше того, в окремих областях капітальні інвестиції у збереження біорізноманіття і середовища існування є взагалі відсутніми. Так, у 2015 р. фінансування капітальних інвестицій не відбувалось у Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Луганській, Полтавській та Черкаській областях (табл. 2). Зменшення обсягів

фінансування капітальних інвестицій на збереження біорізноманіття і середовища існування у 2015 р. порівняно з 2007 р. спостерігалось у Волинській, Закарпатській, Сумській, Херсонській областях та м. Києві.

Недостатність фінансово-інвестиційного забезпечення відтворення біорізноманіття та середовища існування відмічає А.Якимчук, вказуючи, що аналіз щорічного фактичного фінансування засвідчив невідповідність між реальною вартістю (цінністю або продуктивністю) екосистем та державними інвестиціями на їх утримання. Зокрема економічна віддача екосистем щонайменше в 9,4 рази більша, ніж державні сукупні щорічні бюджетні інвестиції в охорону природи. Витрати на збереження біорізноманіття мають становити окремий рядок у Державному бюджеті [6].

Основним ареалом збереження і відтворення біорізноманіття виступають природно-заповідні території, тому фінансування природно-заповідного фонду є вагомим і необхідним складовою фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності. Виходячи з того, що переважна більшість об'єктів природоохоронної інфраструктури та ресурсів дикої флори і фауни перебуває у державній власності, основний тя-

Рис. 3. Сума поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування та їх питома вага в загальній величині витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування за регіонами

Джерело: (розраховано за даними Державної служби статистики України).

Таблиця 2. Фінансування капітальних інвестицій на збереження біорізноманіття і середовища існування за регіонами у 2007–2015 роках, тис. грн

	2007	2009	2010	2011	2014	2015	Відхилення 2015/2007	
							Абс.	Відн., %
АР Крим	325,7	557,0	174,4	213,3	-	-	-	-
Вінницька	5,3	26,9	9,7	103,2	-	-	-	-
Волинська	165,3	37,3	61,3	647,4	19	20	-145,3	-87,9
Дніпропетровська	1512,2	969,9	406,7	530	1764,7	3801,5	2289,3	151,4
Донецька	110,8	20145,1	13319,4	7032	-	323,1	212,3	191,6
Житомирська	-	6,5	-	-	47,3	25,6	-	-
Закарпатська	425,6	112,9	-	2075,1	1	125	-300,6	-70,6
Запорізька	1252,5	806,5	902,1	1796,7	588,3	2639,3	1386,8	110,7
Івано-Франківська	5,8	1504,3	30	24,5	30,8	-	-	-
Київська	10,5	2,1	-	-	-	-	-	-
Кіровоградська	-	31,6	11,3	62,6	-	42,9	-	-
Луганська	475,1	692,9	703,5	36	4	-	-	-
Львівська	25	58,1	-	15,5	0,5	599,3	574,3	2297,2
Миколаївська	2848,5	3292,7	429	15,9	519,8	5396,2	2547,7	89,4
Одеська	-	-	-	409,3	-	210,1	-	-
Полтавська	5,8	73,9	-	17,4	-	-	-	-
Рівненська	292,3	40,0	104	345	3192,2	1860,2	1567,9	536,4
Сумська	389	103,9	420,6	430,5	361,4	66,8	-322,2	-82,8
Тернопільська	-	-	-	-	119,4	70,3	-	-
Харківська	141,9	555,1	2047,1	-	3270	4100,3	3958,4	2789,6
Херсонська	1033,8	1112,9	526,8	414,1	445,2	145,1	-888,7	-86,0
Хмельницька	366,2	473,9	-	100	216,7	54,8	-311,4	-85,0
Черкаська	141,2	-	-	32,6	-	-	-	-
Чернівецька	106,5	961,3	267,8	2677,2	436	1323	1216,5	1142,3
Чернігівська	27	255,8	12,3	551,6	3,2	399	372	1377,8
м. Київ	7721	29,3	32	874,8	471,4	1148,2	-6572,8	-85,1
м. Севастополь	815,9	-	-	-	-	-	-	-
Всього	18202,9	31849,9	19458	18404,7	11490,9	22350,7	4147,8	22,8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 3. Видатки Зведеного бюджету України на охорону навколишнього середовища у 2007–2016 рр., млн грн

Статті видатків	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016/2007	
											Абс.	Відн., %
Запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища	1718,8	2177,5	1967,8	2255,6	2790,5	4222,1	4714,5	2888,6	4295,1	5234,5	3515,7	204,5
Охорона та раціональне використання природних ресурсів	627,1	990,7	935,6	1159,3	1049,3	2229,6	3111,4	1543,1	1819,9	2370,6	1743,5	278,0
Утилізація відходів	435,3	515,1	328,3	266,4	450,3	738,9	418,6	376,1	565,2	520,7	85,4	19,6
Ліквідація іншого забруднення навколишнього природного середовища	656,4	671,6	704,0	829,9	1290,9	1253,7	1184,5	969,4	1910,0	2343,2	1686,8	257,0
Збереження природно-заповідного фонду	98,7	132,3	151,7	219,4	245,4	102,5	87,4	71,8	113,4	259,3	160,6	162,6
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища	56,4	75,5	53,5	59,2	68,0	68,4	69,4	65,6	81,3	84,8	28,3	50,1
Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища	367,3	379,4	365,8	338,2	786,8	904,9	723,0	455,8	1039,8	676,8	309,5	84,3

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

гар у фінансуванні проектів збереження і відтворення біорізноманіття на землях природно-заповідного фонду припадає на Зведений бюджет України, а в умовах форсування децентралізації та реформи місцевого самоврядування підвищується вагомість і місцевих бюджетів.

Враховуючи те, що видатки на збереження природно-заповідного фонду є складовою загальних видатків на охорону навколишнього природного середовища,

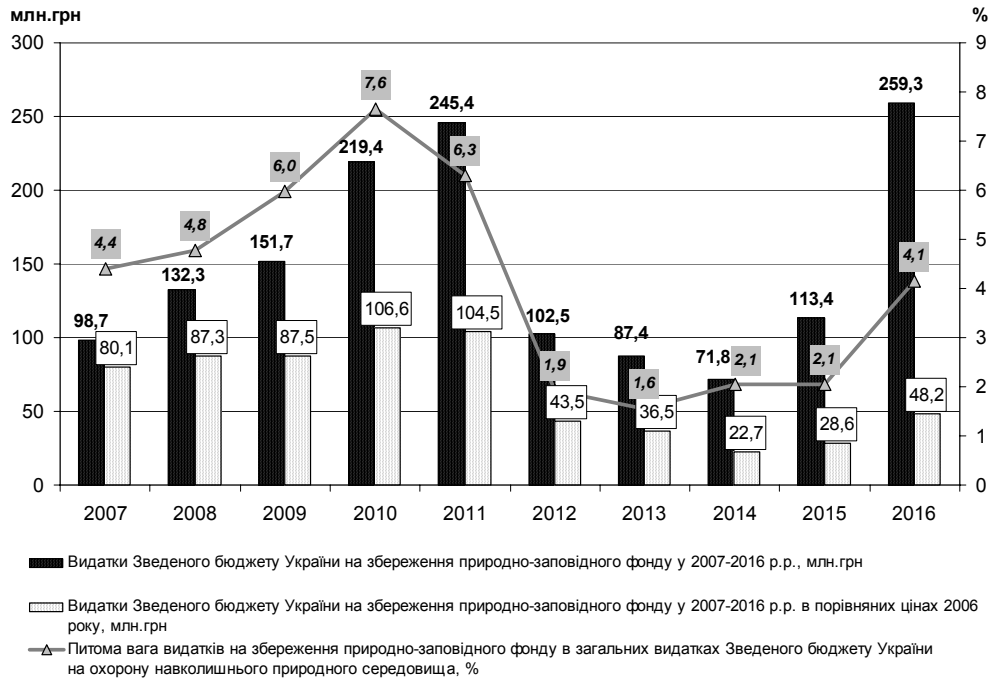
для поглибленого аналізу необхідно прослідкувати основні тенденції як фінансування природоохоронних видатків в цілому, так і природно-заповідного фонду.

У 2016 р. порівняно з 2007 р. видатки Зведеного бюджету України зросли по всіх основних напрямках, пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Це значною мірою зумовлено інфляційно-девальваційними процесами, які спонукають до збільшення номінальної величини видатків. У 2016 р. порівняно з 2007 р. ви-

Таблиця 4. Видатки місцевих бюджетів на охорону навколишнього середовища у 2007–2016 рр., млн грн

Статті видатків	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Відхилення 2016/2007	
											Абс.	Відн., %
Запобігання та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища	312,5	467,1	573,9	481,5	773,1	1028,9	880,5	749,5	749,5	1179,8	867,3	277,6
Охорона та раціональне використання природних ресурсів	185,4	299,3	382,4	329,4	485,7	615,5	643,9	604,0	604,0	853,9	668,5	360,7
Утилізація відходів	50,5	89,5	104,6	66,3	151,9	262,1	111,8	57,3	57,3	136,9	86,4	171,3
Ліквідація іншого забруднення навколишнього природного середовища	76,7	78,3	86,8	85,8	135,5	151,3	124,8	88,1	88,1	189,0	112,4	146,6
Збереження природно-заповідного фонду	10,2	20,1	31,3	20,0	24,6	32,5	26,0	26,3	26,3	49,7	39,5	386,8
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-	-
Інша діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища	109,6	47,3	109,4	78,2	84,5	101,1	92,6	108,9	108,9	254,4	144,8	132,1

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

Рис. 4. Видатки на збереження природно-заповідного фонду та їх питома вага у загальних видатках Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

датки на запобігання та ліквідацію забруднення навколишнього природного середовища збільшилися на 3,5 млрд грн (у 2 рази); видатки на охорону та раціональне використання природних ресурсів — на 1,7 млрд грн (у 2,8 разу); видатки на утилізацію відходів збільшилися всього на 85,4 млн грн (на 19,6%), що пов'язано з відсутністю реальних проектів розбудови індустрії поводження з відходами; на 160,6 млн грн у 2016 р. порівняно з 2007 р. збільшилися видатки на збереження природно-заповідного фонду (в 1,6 рази) (табл. 3).

Видатки на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері охорони навколишнього природного середовища збільшилися на 28,3 млн грн (на 50,1%). Видатки Зведеного бюджету України на іншу діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища збільшилися на 309,5 млн грн (на 84,3%). У цілому збільшення видатків, як уже зазначалося, пов'язане з інфляційно-девальваційними процесами, а не з реальним збільшенням фінансування проектів відновлення, відтворення та охорони навколишнього природного середовища.

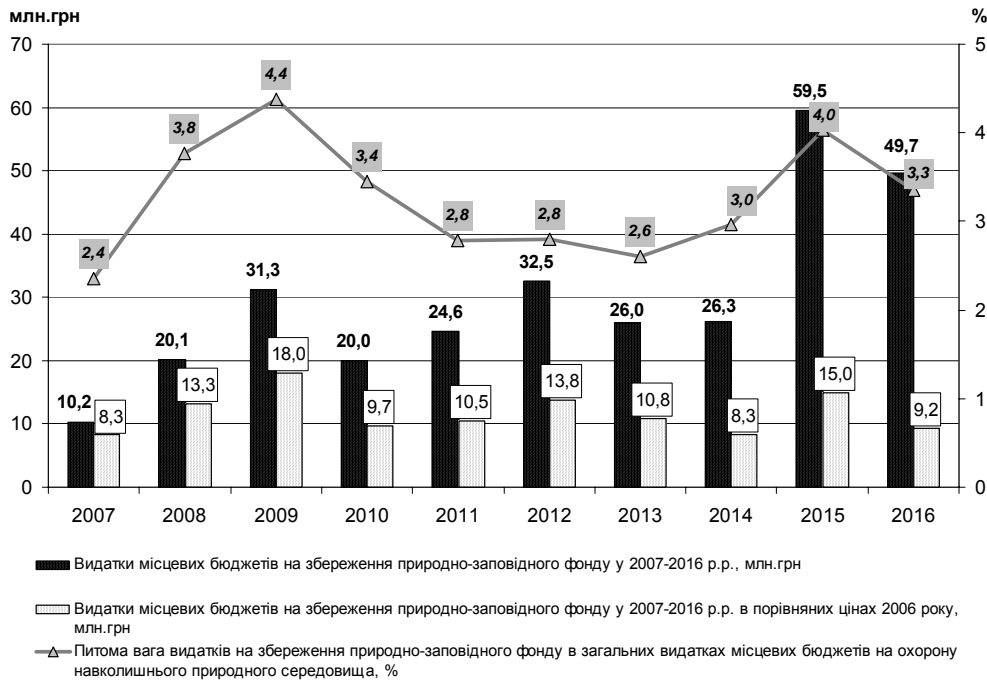
Схожа картина спостерігається й в динаміці видатків місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища у 2007—2016 рр. Зокрема у 2016 р. порівняно з 2007 р. видатки на запобігання та ліквідацію забруднення навколишнього природного середовища збільшилися на 867,3 млн грн (у 2,7 рази); видатки на охорону та раціональне використання природних ресурсів збільшилися на 668,5 млн грн (у 3,6 рази); видатки на ліквідацію іншого забруднення навколишнього природного середовища зросли на 112,4 млн грн (в 1,5 разу) (табл. 4). Не відбулося у 2016 р. порівняно з 2007 р. і суттєвого зростання видатків місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду. Так, видатки по цій статті збільшилися на 39,5 млн грн. Видатки з місце-

вих бюджетів на іншу діяльність у 2016 р. порівняно з 2007 р. збільшилися на 144,8 млн грн (в 1,3 рази).

За період 2007—2016 рр. у динаміці видатків Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду висхідний тренд спостерігався з 2007 по 2011 р. Якщо у 2007 р. з бюджетів всіх рівнів на збереження природно-заповідного фонду виділялося 98,7 млн грн, у 2009 — 151,7 млн грн, то у 2011 — 245,4 млн грн (рис. 4). Починаючи з 2012 р. і завершуючи 2014 р. мало місце обвальне падіння бюджетних видатків на збереження природно-заповідного фонду, що пов'язано із зміною пріоритетів у фінансуванні заходів з охорони навколишнього природного середовища.

У 2014 р. порівняно з 2011 р. обсяги фінансування з бюджетів всіх рівнів проектів збереження природно-заповідного фонду зменшилися у 3,4 рази. У 2015 р. та 2016 р. спостерігалось поступальне збільшення величини видатків Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду. Зокрема у 2016 р. порівняно з 2014 р. видатки збільшилися у 3,6 разу. Незважаючи на збільшення номінальної величини видатків Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду у 2016 р. порівняно з періодом 2012—2015 рр., у динаміці видатків в порівняних цінах 2006 р. (розмір видатків у порівняних цінах 2006 року визначався шляхом ділення номінальної величини видатків на індекс цін виробників промислової продукції) не спостерігається висхідного тренду, що свідчить про відсутність проявів реального збільшення асигнувань держави та регіонів на реалізацію проектів по збереженню і відтворенню біорізноманіття природно-заповідних територій.

У цілому у 2016 р. порівняно з 2007 р. видатки Зведеного бюджету України на збереження природно-заповідного фонду у порівняних цінах 2006 р. зменшили-

Рис. 5. Видатки на збереження природно-заповідного фонду та їх питома вага у загальних видатках місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України.

ся на 31,9 млн грн, порівняно з 2011 р. — на 56,3 млн грн. Про послаблення уваги держави та регіонів до пріоритетів збереження та відтворення біорізноманіття на природно-заповідних територіях свідчить також питома вага даного виду видатків в загальних видатках Зведеного бюджету України на охорону навколишнього природного середовища. Якщо у 2007 р. вона становила 4,4%, у 2010 р. — 7,6%, то у 2016 р. — 4,1%.

Не спостерігається за період 2007—2016 рр. чітко висхідного тренду в динаміці видатків місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду. Висхідні тенденції мали місце у 2007—2009 рр., 2010—2012 рр. та у 2015 р. порівняно з 2014 р. (рис. 5). У цілому у 2016 р. порівняно з 2007 р. величина видатків місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду збільшилася у 4,8 рази, порівняно з 2012 р. — у 1,5 рази. За аналізований період найбільша величина видатків місцевих бюджетів на збереження і примноження біорізноманіття на природно-заповідних територіях мала місце у 2015 р.

Якщо прослідкувати динаміку видатків місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду в цінах 2006 р., то висхідної тенденції не спостерігається. Зокрема у 2016 р. видатки місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду порівняно з 2012 р. зменшилися на 4,6 млн грн. Динаміка видатків місцевих бюджетів на збереження природно-заповідного фонду як у номінальному вираженні, так і в порівняльних цінах 2006 р. свідчить про те, що фінансова децентралізація поки не вплинула на якісне покращення фінансування пріоритетів збереження та відновлення біорізноманіття у природно-заповідному фонді. Це підтверджує також і динаміка питомої ваги цих видатків в загальних видатках місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища. Якщо у 2009 р. вона становила 4,4%, у 2015 — 4,0%, то у 2016 р. — 3,3%.

У теперішніх умовах тотального бюджетного дефіциту перспективи збільшення видатків Зведеного бюджету України, в тому числі місцевих бюджетів, на відтворення біорізноманіття та середовища існування є дуже примарними. Тому вихід у цій ситуації — диверсифікація джерел фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат. За нинішнього інституціонального середовища найбільш реалістичним є залучення додаткових фінансових ресурсів у відтворення біорізноманіття через реалізацію проектів в рамках міжнародних природоохоронних конвенцій та в контексті реалізації 17 Цілей сталого розвитку, затверджених ООН. З огляду на значні обсяги асигнувань Європейським Союзом проектів збереження природної спадщини пріоритетним напрямом диверсифікації джерел фінансування відтворення біорізноманіття має стати залучення грантових коштів, зокрема через реалізацію проектів в рамках програм Східного партнерства. Важливого значення набуває також впровадження перевірених європейською практикою систем господарювання на природно-заповідних територіях, що дозволить підвищувати рівень капіталізації природоохоронної діяльності та генерованих природними комплексами екосистемних послуг і нарощувати інвестиційний потенціал відтворення та збереження біорізноманіття.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

У структурі видатків як Зведеного бюджету в цілому, так і місцевих бюджетів зокрема на охорону навколишнього природного середовища питома вага видатків на збереження біорізноманіття і середовища існування є незначною, що не забезпечує проривних результатів в питаннях збереження і відтворення цінних і рідкісних видів флори і фауни, що негативним чином впливає на функціонування територіальних природно-господарських комплексів.

Більше того, видатки на збереження біорізноманіття і відтворення середовища існування мають переважно поточний, а не капітальний характер, що посилює негативні процеси в динаміці модернізації і технічного переоснащення об'єктів природоохоронної інфраструктури, в тому числі і на природно-заповідних територіях. Занепокоєння викликає низька частка капітальних інвестицій та поточних витрат на збереження біорізноманіття і середовища існування, на здійснення аналітичних вимірів, контролю, лабораторних досліджень, що не дає змоги забезпечувати повноцінний науковий супровід стосовно розробки проектів збереження та відтворення біорізноманіття і середовища існування.

Суттєве покращення фінансового забезпечення проектів відтворення біорізноманіття пов'язане із диверсифікацією джерел інвестування шляхом імплементації базових положень природоохоронних конвенцій в практику природоохоронної діяльності, залучення грантових коштів та впровадження європейських систем здійснення господарської діяльності на територіях природно-заповідного фонду.

Література:

1. Зіновчук Н.В. Збереження біорізноманіття як імператив збалансованого розвитку України. Збалансоване природокористування. — 2015. — № 3. — С. 132—135.
2. Нестор'як Ю.Ю. Особливості формування теоретико-методологічних засад економічної оцінки біорізноманіття. Вісник СНАУ. Сер. "Економіка і менеджмент". — 2012. — Вип. (3) 51. — С. 162—167.
3. Сохнич А.Я., Харачко М.В. Організаційно-економічний механізм збереження біорізноманіття на землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. Вісник НУВГП. — Рівне, 2014. — Сер. "Економічні науки". — Вип. 4 (68). — 2014. — С. 373—382.
4. Хвесик М.А., Сакаль О.В. Механізми збереження агробіорізноманіття // Економіка АПК. — 2017. — № 3. — С. 29—37.
5. Якимчук А.Ю. Державна політика сталого збереження біорізноманіття: моногр. / А.Ю. Якимчук. — Рівне: НУВГП, 2014. — 477 с.
6. Якимчук А.Ю. Зарубіжний досвід здійснення державної екологічної політики: управління збереженням біорізноманіття. Держава та регіони. Сер.: Державне управління. — 2013. — № 4 (44). — С. 76—79.

References:

1. Zinovchuk, N.V. (2015), Zberezhennya bioriznomanityta yak imperativ zbalansovanoho rozvytku Ukrainy [Conservation of biodiversity as an imperative of balanced development of Ukraine]. Zbalansovane pryrodokorystuvannya, no. 3, pp. 132—135 [in Ukrainian].
2. Nestoryak, Yu.Yu. (2012), Osoblyvosti formuvannya teoretyko-metodolohichnykh zasad ekonomichnoyi otsinky bioriznomanityta [Peculiarities of formation of theoretical and methodological principles of economic evaluation of biodiversity]. Visnyk SNAU, Seriya "Ekonomika i menedzhment", no. (3) 51, pp. 162—167 [in Ukrainian].

3. Sokhnych, A.Ya. Kharachko, M.V. (2014), Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm zberezhennya bioriznomanityta na zemlyakh pryrodno-zapovidnoho fondu ta inshoho pryrodookhoronnoho pryznachennya [Organizational and economic mechanism of biodiversity conservation on natural reserve fund and other environmental protection purposes lands]. Visnyk NUVHP, Rivne, 2014, Seriya "Ekonomichni nauky", no. 4 (68), pp. 373—382 [in Ukrainian].

4. Khvesyk M.A. Sakal', O.V. (2017), Mekhanizmy zberezhennya ahrobioriznomanityta [Mechanisms for agrobiodiversity conservation]. Ekonomika APK, no. 3, pp. 29—37 [in Ukrainian].

5. Yakymchuk, A.Yu. (2014), Derzhavna polityka staloho zberezhennya bioriznomanityta [State policy for sustainable biodiversity conservation], Rivne, NUVHP, 477 p. [in Ukrainian].

6. Yakymchuk, A.Yu. (2013), Zarubizhnyy dosvid zdiysnennya derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky: upravlinnya zberezhenniam bioriznomanityta [Foreign experience in implementing state environmental policy: biodiversity conservation management]. Derzhava ta rehiony, Seriya: Derzhavne upravlinnya, no. 4 (44), pp. 76—79 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.11.2017 р.

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ